

Complexnummer: 531436

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Fort Spion

Aantal complexonderdelen

7

Monumentnummers van complexonderdelen

531437, 531438, 531439, 531440, 531441, 531442, 532128

Woonplaats

Loosdrecht

Gemeente

Wijdereen

Provincie

Noord-Holland

Locatie van het hoofdobject

Bloklaan 9, 1231 AZ te Loosdrecht

Complexomschrijving

Cluster 15. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX FORT SPION

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l'épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit verdragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

Inleiding complex

Complex FORT SPION dateert in eerste aanleg 1844-1847 en werd aangelegd ter plaatse van een uit 1803 daterende batterij die deel uitmaakte van de Oude Hollandse Waterlinie. Dit eenvoudige veldwerk, een batterij aangeduid als 'De Spion', was ontworpen door de toenmalige militaire ingenieur G.P. Versteeg. Het bestond uit een trapeziumvormig afgebakend terrein, met een door de Bloklaan doorsneden wal, die aan de uiteinden naar achteren boog. Om het defensieve karakter te kunnen verhogen was een voorgracht toegevoegd. Het werk vertoonde een duidelijke overeenkomst in voorkomen en afmeting met veldwerken uit omstreeks dezelfde tijd rondom Amsterdam. Omstreeks 1839 was de batterij aan de Bloklaan sterk verwaarloosd en nagenoeg dichtgegroeid. In 1844 werden door de Eerste Kapitein en Eerstaanwezend-Ingenieur der Genie te Naarden, P.H. van der Kemp, in samenwerking met de tweede Luitenant-Ingenieur W.F. Heshuysen van de eerste Directie van Fortificatiën te Amsterdam plannen ontworpen om een aarden redoute aan te leggen voorzien van een gemetseld verdedigbaar wachthuis (gebouw A) en een omgrachting. De Bloklaan werd zuidelijk omgelegd. In 1847 was het werk, dat ook bekend is als de Redoute op de Bloklaan, voltooid.

In 1880 werden modernisering aangebracht. Het wachthuis kreeg een vleugel aanbouw aan de noord- en zuidzijde. Zo verrees een bomvrij gemaakt centraal werk van 9,00 meter maximale hoogte, waarin een logies met twee geschutsremises. In de wal in het front werd een betonnen gebouw opgericht van 5,50 meter hoogte, voorzien van een aarden dekking. Dit gebouw C was als remise bestemd. In de wal aan de noordwestzijde van gebouw A kwam een wachthuis met kruit- en projectielenmagazijn (gebouw B) tot stand. Daarnaast werd een loods toegevoegd ter berging van artilleriematerialen, voorts een schuithuis (aan de zuidkant van de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

brug), een telegraafkabel en een waterleiding. Buiten de omgrachting verrees bij de brug een fortwachterswoning. De beplanting van het fort bestond oorspronkelijk uit iepen, doornhagen en wilgenhakhout.

Tot 1933 onderging het fort geen wijzigingen. In dat jaar werd de scherpe bocht in de Bloklaan ten zuiden van het fort aangepast. Door deze wegverlegging en verbreding werd het acces van het fort beïnvloed. Besloten werd tot afgraving van gedeelten van de wal en tevens binnen de gracht ten zuiden van gebouw C een betonnen kazemat te bouwen, teneinde daarmee de weg in front onder vuur te kunnen houden. Uit de mobilisatieperiode 1939-1940 dateren drie betonnen groepsschuilplaatsen en een koepelkazemat voor een mitrailleur, waarvan alleen het betonblok nog resteert. De koepel zelf is door de Duitse bezetter verwijderd en omgesmolten voor de oorlogsindustrie. Bij Koninklijk Besluit van 16 augustus 1960 heeft het fort zijn militaire functie als vestingwerk verloren. Direct ten noorden van het fort zijn relatief recent waterbekkens aangelegd.

Ligging en relatie

Het FORT SPION is gebouwd als dijkaccespost gelegen aan de Bloklaan, een dijkweg door de Loosdrechtse plassen nabij de grens tussen de gemeenten Loosdrecht en Loenen. Ten noorden ervan ligt het Fort Kijkuit, waarvan de vorm en bouwgeschiedenis grote gelijkenis vertoont met die van Fort Spion. Ten zuidwesten van Fort Spion ligt Fort Nieuwersluis. Beide forten zijn in de tweede bouwperiode van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (1841-1864) gerealiseerd, maar Fort Nieuwersluis werd als torenfort langs een rivieracces gebouwd, terwijl bij Fort Spion het zwaartepunt lag op het realiseren van een bomvrij wachthuis, eveneens voor opstelling van geschut en de legering van troepen en materieel. Verder bestonden er relaties met een aantal uit de 20ste eeuw daterende betonnen werken, waarvan de meeste zich langs de oostelijke Vechtoever bevinden. Van een iets oostelijk van het fort in de Bloklaan gelegen antitankhindernis die een functionele eenheid met de kazemat op het fort vormde, zijn nog resten aanwezig.

Omschrijving complex

Het kleine, ongeveer 2 ha beslaande complex FORT SPION bestaat in hoofdzaak uit een sterk - bijna cirkelvormig - afgerond, vierhoekig aardlichaam, dat is omgeven door een eveneens vrijwel cirkelvormige natte gracht. Het complex omvat naast een centraal gelegen, aangeaard wachthuis en enige aardgedekte bomvrije gebouwen, onder meer ook een gewapend betonnen kanonkazemat en buiten de gracht enkele groepsschuilplaatsen. De frontzijde van het fort is vrijwel recht naar het oosten gericht en staat haaks op en in de as van de Bloklaan. Buiten de gracht ligt een (van oudsher en ondanks de omliggende plassen mogelijk nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone van het Ministerie van Oorlog, terwijl zich aan de westzijde van de gracht wellicht nog resten van een aarden werk bevinden. Van een houten berging van artilleriematerialen resteert het betonnen voetstuk.

De bescherming van het FORT SPION betreft de volgende complexonderdelen:

-\tFORTAANLEG EN AARDWERKEN, (RESTEN VAN) WEGEN, GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, BORSTWERINGEN EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE

-\tBOMVRIJ WACHTHUIS MET REMISES (GEBOUW A)

-\tBOMVRIJ WACHTGEBOUW MET KRUITMAGAZIJN (GEBOUW B)

-\tGROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P

-\tKANONKAZEMAT

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

-\tFORTWACHTERSWONING

Waardering complex

Het complex FORT SPION is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw)
- c. het systeem van 'levende' veldversterking (20ste eeuw)

Het betreft hier een complex dat een voorbeeld is van een fort uit de periode 1841-1864 gebouwd als verdediging van een dijkacces. Het complex is voorts een voorbeeld van een strategisch gelegen, in latere ontwikkelingsfasen met aard-, metsel- en betonwerk verbeterd en uitgebreid fort.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Forten Kijkuit en Nieuwersluis, alsmede tot de nabij gelegen betonnen verdedigingswerken, waaronder een antitankhindernis. Tevens is hier sprake van een bijzonder gave relatie met het schootsveld en het inundatiegebied.

* Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke onderdelen, kenmerken en vele omgevingskenmerken vertoont die destijds tot bouw en aanpassing aanleiding waren.

* Het complex is gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de eeuw zijn bewaard en relatief weinig zijn gewijzigd.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531437

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82694/107

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Loosdrecht	Wijdemeren	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Oud-Loosdrecht	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loosdrecht	H			486
Loosdrecht	H			191
Loosdrecht	E			1592

*Omschrijving***

Cluster 15. Fortaanleg en aardwerken, (resten van) wegen, geschutopstelplaatsen, remises, natte gracht met buitenoevers, borstweringen en van oudsher door stenen palen aangeduide militaire zone.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, (RESTEN VAN) WEGEN, GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, BORSTWERINGEN EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE als basale onderdelen van verdedigingswerk. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, onder meer door de opname erin van opstelplaatsen voor geschut, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelplaatsen. Forten werden gewoonlijk omgeven door een of meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het fortterrein tot het laatst toe te belemmeren. Forten waren normaal gesproken slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij niet of slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van zogenoemde ezelsruggen, monniken en / of hekwerken was hierbij gebruikelijk. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad. Dit onderdeel kon zowel in de vorm van een gedekte weg (glacis / enveloppe) zijn aangelegd, als ook wel gelijk met, of boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire, gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de Militaire Landgrond. Fort Spion werd grotendeels omgeven door de uitgestrekte Loosdrechtse Plassen, maar met daarbinnen een afzonderlijke gracht. De vrijwel oost-west gerichte Bloklaan was en is een door deze door vervening ontstane plassen lopende dijkverbinding. Het fort is in de as van de Bloklaan aangelegd, waarbij de weg zuidelijk om het fort is geleid, waardoor deze deels ook als onderhoudsweg van de oever van de gracht kon fungeren. De zone waar het Ministerie van Oorlog zeggenschap strekt zich buiten de onderhoudsweg deels uit over het wateroppervlak van de plassen.

Omschrijving

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, (RESTEN VAN) WEGEN, GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, BORSTWERINGEN EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE van Fort Kijkuit. Het fort bestaat in hoofdzaak uit een vrijwel cirkelvormig aardlichaam, dat is omgeven door een eveneens vrijwel cirkelvormige, natte gracht waarvan de hoofdcontouren zijn gerealiseerd in de jaren 1844-1847. De aardwerken en taluds liggen op verschillende niveaus, die onder meer locaties van enige onderliggende bouwwerken en van dekkingen en opstelplaatsen voor geschut weerspiegelen. De fortgracht en de buitenoever, waarop omleidings- (zuidzijde) en onderhoudsweg, zijn nog aanwezig en goed herkenbaar. Ten westen van het werk - buiten de gracht, aan de keelzijde - zijn rond 1886 extra versterkingen aangebracht in de vorm van aardwerken en opstelplaatsen voor geschut. Een deel van het wegen- en padenstelsel binnen en rond het fort is nog herkenbaar.

Waardering

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, (RESTEN VAN) WEGEN, GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, REMISES, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, BORSTWERINGEN EN VAN OUDSHER DOOR STENEN PALEN AANGEDUIDE MILITAIRE ZONE zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen en paden en van een ensemble van bouwwerken met aarden dekking voor verschillende functies, met een natte gracht en een door middel van grenspalen aangeduide militaire zone, het geheel uit de periode 1844-1847, maar in latere ontwikkelingsfasen verbeterd en uitgebreid, onder meer met een aan de keelzijde van het fort

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gelegen aardwerk.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen, vanwege de basale relatie met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder vanwege de vrijwel gave relatie met het schootsveld.

* Het onderdeel is zeer representatief omdat dit het systeem van accesverdediging in een grotendeels ongeschonden fysieke omgeving laat zien.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het in vrijwel ongewijzigde staat het systeem van bescherming door middel van aarden dekking laat zien.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531438

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82694/86

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Loosdrecht	Wijdemeren	Noord-Holland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loosdrecht	H			191

Omschrijving**

Cluster 15. Bomvrij wachthuis met remises (gebouw A).

Inleiding

BOMVRIJ WACHTHUIS MET REMISES (GEBOUW A) als verdedigingswerk dat aan drie zijden en bovenop is voorzien van een aarden dekking. Een wachthuis is een verdedigbaar onderkomen met voorzieningen voor manschappen en hun materieel; een remise is een opslagplaats voor kanonnen met bijbehorende munitie. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden aan aanvallen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber. Het bestaande wachthuis op Fort Spion, gebouwd omstreeks 1844-1847, is in 1880 aan weerszijden uitgebreid met een remise voor materieel.

Omschrijving

Centraal op het fort gesitueerd BOMVRIJ WACHTHUIS MET REMISES (GEBOUW A) uit 1844-1847 en uitgebreid in 1880. Alleen de westelijke, aan de keelzijde gelegen bakstenen geveldelen zijn zichtbaar. Het oorspronkelijk wachthuis is gebouwd op een vrijwel vierkante plattegrond met aan de keelzijde links en rechts aanbouwen (asymmetrisch qua volume) ten behoeve van onder meer sanitaire functies. De twee remises, beide met hellende gevelbeëindiging, bevinden zich in de aan weerszijden hiervan in aangebouwde, iets terug liggende vleugels. In de gevels getoogde openingen met dubbele houten of ijzeren deuren, ramen en luiken.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Natuurstenen plaquettes vermelden de naam "Spion" en het jaartal "1880". Langs de drie overige zijden en bovenop zijn wachthuis en remises onder een aardedekking gebracht. Bovenop enkele gemetselde rook- of luchtkanalen. Het bouwwerk telt meerdere meer dan eens onderling verschillende - al dan niet dichtgemetselde - getoogde toegangen en vensteropeningen, waarin houten deuren en ramen. Het interieur wordt gevormd door een aantal al dan niet onderling verbonden, getoogde ruimten.

Het BOMVRIJ WACHTHUIS MET REMISES (GEBOUW A) van Fort Spion is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel van omstreeks 1844-1847, uitgebreid 1880, namelijk een voorbeeld van een bakstenen, bomvrij gebouw dat naar een weinig toegepaste vorm tot stand is gekomen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) en relatief zeldzaam omdat het in verschijningsvorm de kenmerken vertoont die het toenmalige defensieve doel onderstrepen en de fysieke ontwikkeling van verdedigbaar wachthuis naar wachthuis met remises laat zien.

Het onderdeel is goed bewaard omdat het bouwwerk in hoofdvorm en detaillering nog steeds de functies en de bijzondere ontwikkeling ervan laat zien.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair wachtgebouw

Functie

Monumentnummer*: 531439

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82694/93

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Loosdrecht	Wijdemeren	Noord-Holland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loosdrecht	H			191

*Omschrijving***

Cluster 15. Bomvrij wachtgebouw met kruitmagazijn (gebouw B).

Inleiding

BOMVRIJ WACHTGEBOUW MET KRUITMAGAZIJN (GEBOUW B) als bomvrij onderkomen met opslagplaats voor buskruit uit 1880. Bomvrije bouwwerken van dit type en uit deze periode zijn aan verschillende zijden en bovenop voorzien van een aarden dekking. Een wachtgebouw is een verdedigbaar onderkomen met voorzieningen voor manschappen en hun materieel. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden aan aanvallen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber.

Omschrijving

Aan de noordwestzijde van het Fort Spion in de wal gesitueerd BOMVRIJ WACHTGEBOUW MET KRUITMAGAZIJN (GEBOUW B) uit 1880. Het bouwwerk wordt gekenmerkt door een bajonetvormig, vrijwel haaks geknikte, bakstenen gevel waarin getoogde gevelopeningen met deuren, ramen en luiken. Het wachtgebouw met kruitmagazijn is als ca. 6.00 m hoog, bomvrij bouwwerk aan drie zijden en bovenop gedekt met een aardelaag. De wacht was de opvolger van het in 1880 omgebouwde wachthuis, terwijl het kruitmagazijn als opslag van buskruit en eventueel andere explosieven gebruikt werd. De getoogde venster- en deuropeningen in de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

dikke muren zijn op constructief belangrijke punten voorzien van natuurstenen blokken. De vensteropeningen bevatten aan de binnenzijde stolpvensters en aan de buitenzijde luiken. In de lange gevel aan de westzijde zijn links onder brede getoogde strekken twee maal twee vensters geplaatst. In de plint bevinden zich ronde ventilatieopeningen. Een natuurstenen plaquette draagt de naam "Spion". De (zuidelijke) zijgevel bevat rechts en links een toegang en in het midden een venster. Op een natuurstenen plaquette staat het jaartal "1880" vermeld. Het afgeschuinde (rechtse en korte deel) van de westgevel bevat een brede getoogde nis. Het wachtgebouw bevat twee overwelfde vertrekken als wacht- en logiesverblijven en een kruit- en projectielenmagazijn met een omlopende gang.

Het BOMVRIJ WACHTGEBOUW MET KRUITMAGAZIJN (GEBOUW B) van Fort Spion is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit 1880, namelijk een voorbeeld van een bakstenen, bomvrij wachtgebouw met kruitmagazijn dat naar een weinig toegepaste vorm tot stand is gekomen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) en relatief zeldzaam omdat het in verschijningsvorm de kenmerken vertoont die de toenmalige gecombineerde defensieve en opslagfunctie onderstrepen.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het bouwwerk in hoofdvorm en detaillering nog steeds de functies en de bijzondere ontwikkeling ervan laat zien.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair wachtgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531440

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82693/198

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Loosdrecht	Wijdereen	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Oud-Loosdrecht	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loosdrecht	H			486
Loosdrecht	E			1592
Loosdrecht	H			191

*Omschrijving***

Cluster 15. Groepsschuilplaatsen type P.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

Enkele GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P als in de mobilisatieperiode 1939-1940 aan Fort Spion toegevoegde betonnen werken. (Betonnen) groepsschuilplaatsen vormden een antwoord op de komst van zware projectielen en brisante granaten. Deze laatste ontploften als ze doel troffen en zorgden voor een regen van metaalscherven, die vele slachtoffers kon maken. Groepsschuilplaatsen type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp (vooral) in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan in de Nieuwe Hollandse Waterlinie ongeveer 570; het merendeel (ca. 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet afgerond en van een aantal exemplaren is bekend dat ze nooit zijn voltooid. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit de zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77), uit 1928, en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal bestaande en nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen en (geëlektrificeerde of te elektrificeren) spoorwegen. De groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutopstellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere (aard)werken later vrijwel overal zijn geëffend of gesloopt, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig nogal eens voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepsschuilplaatsen Type P was in veel gevallen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er bestaan diverse varianten van het Type P, zowel qua maatvoering en dekkingsklasse als in uitvoering en detaillering. Zo zijn er exemplaren gebouwd in de dekkingsklassen W 15-21 en W 21-28 bij maten die uiteenlopen van circa 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 m (b x d x h). Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een zichtbaar geworden paalfundering is toegepast, terwijl vaak een keermuur en incidenteel een trog met trap ter kering van inundatiewater is ingebracht in de dan hoog gelegen, vierkante toegang en bij nog weer andere is een rondom uitstekende betonnen funderingsplaat aanwezig.

Omschrijving

Bij Fort Spion resteren drie GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P, waarvan één ten noordwesten van de fortgracht en twee ten zuidwesten daarvan, zuidelijk van de Bloklaan. De groepschuilplaatsen op deze plaats zijn niet in lineair verband gebouwd, maar zijn onderdeel van een cluster verdedigingswerken. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten die uiteenlopen van ongeveer 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 m (b x d x h). De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert echter. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3.00 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45° naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette), meestal vierkante toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45° en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter zelden of nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrendelbaar moest zijn door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur met grendels. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden bestreken door een gewerschietgat. De stalen deuren zijn echter zelden of nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op circa twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het vuurwapen voor de bestrijking van de ingang.

De GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P bij Fort Spion zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19e en 20ste eeuw),

b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier onderdelen uit 1939-1940, die voorbeelden zijn van gewapend betonnen schuilplaatsen voor manschappen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de onderlinge functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de frontale verdediging van het acces van de Bloklaan.

* De onderdelen vormen een representatief voorbeeld van een kleine concentratie van niet in lineair verband gebouwde betonnen verdedigingswerken.

* De onderdelen zijn tamelijk gaaf en goed bewaard en laten zich als gebouwde elementen redelijk in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Schuilplaats

Monumentnummer*: 531441

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82693/163

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Loosdrecht	Wijdemeeren	Noord-Holland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loosdrecht	H			191

Omschrijving**

Cluster 15. Kanonkazemat.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

KANONKAZEMAT als toegevoegd onderdeel van de accesverdediging op het Fort Spion. De kanonkazemat op Fort Spion ligt vrijwel in de as van de Bloklaan en kon zorgen voor frontaal vuur. De bestaande accesverdediging van de Bloklaan is vanaf 1933 uitgebreid met een aantal betonnen werken, waaronder een kanonkazemat op het Fort Spion. Behalve de verdediging van het acces speelde ook de reeds aan het begin van de 20ste eeuw ingezette deconcentratie van de verdediging een rol bij de bouw van verspreide kazematten en andere betonnen werken. Deconcentratie van de verdediging was onder meer een antwoord op de komst van het getrokken geschut (met roterende projectielen), de brisantgranaat (met hoogexplosieve springlading) en op het verschijnen van verdragend geschut. In de laatste decennia van de 19de eeuw werden forten zo gemakkelijke en kwetsbare doelwitten die grote risico's opleverden door de erin geconcentreerde functies. Vanaf het einde van de 19de eeuw werd daarom een deconcentratie van functies uitgevoerd, onder meer in de vorm van de aanleg van tussenbatterijen. Verder legde men (in lineair verband) tussen de forten (semi)permanente en tijdelijke werken aan, zoals kilometers lange 'gedekte wegen' en vaak ook tientallen bakstenen, aarden en betonnen werken. Hieronder waren in mobilisatietijd aan te leggen (uit hout en aarde samengestelde) loopgraven en manschappenopstellingen, -schuilplaatsen en aarden en betonnen geschutopstellingen (kazematten), e.d. Ook de opkomst van veel snellere aanvals- en vervoersmiddelen - zowel over land als door de lucht - waardoor verrassingsaanvallen mogelijk werden, speelde hierbij een rol, vooral in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog. Deconcentratie van de verdediging was een verschijnsel dat zich op veel plaatsen voordeed, maar vooral in het vlakke en 'overzichtelijke' Nederland. Zo zijn in de jaren '30 omstreeks 40 zogenoemde VIS-kazematten in de Vesting Holland gebouwd (naar: Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77, uit 1928). Deze kazematten kwamen meestal tot stand vanwege wijzigingen in de verkeersinfrastructuur, die een verzwakking van een verdedigingslinie betekenden. De kosten werden daarom gewoonlijk gedragen door de veroorzaker van de verzwakking en niet door het Ministerie van Oorlog.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

KANONKAZEMAT uit 1933, gelegen aan de frontzijde van het Fort Spion. De kazemat had een frontaal schootsveld op de Bloklaan. Het bouwwerk van gewapend beton is rechthoekig van vorm en één bouwlaag hoog. Het heeft een plat dak, dat grotendeels is aangeaard. De wanddikten variëren van 1.00 meter tot 1.80 meter en 2.30 meter bij het schietgat. Aan de bovenzijde is er een dekking van 1.50 meter beton, met daarop enige decimeters aarde. De ingang van de kazemat bevindt zich rechts in de enige niet (ten dele) aangeaarde gevel; boven de toegang bevindt zich een reliëf met "Spion1933". Voor het kanon is er een frontaal, groot en met spoorrails versterkt schietgat. Haaks op de toegang ligt een gang waaraan twee ruimten grenzen. De eerste ruimte was een wachtruimte voor de manschappen en had een periscoop; de tweede was de gevechtsruimte voor het kanon. Beide ruimten hebben een gewerschietgat in de richting van de gang. De kazemat is voorzien van een beschermingsmuur van gewapend beton.

Waardering

De KANONKAZEMAT op Fort Spion is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19e en 20ste eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw)
- c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een onderdeel uit 1933, dat een voorbeeld is van een gewapend betonnen kanonkazemat.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de onderlinge functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met het acces van de Bloklaan.

* Het onderdeel is een representatief voorbeeld van een VIS 77-kazemat die als extra verdediging is toegevoegd aan een bestaand fort.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard en laat zich als gebouwd onderdeel duidelijk in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie

Kazemat (B10)

Monumentnummer*: 531442

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	27 september 2013
Kadaster deel/nr	82693/171

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Loosdrecht	Wijdemeren	Noord-Holland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Loosdrecht	H			191

*Omschrijving***

Cluster 15. Fortwachterswoning.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

FORTWACHTERSWONING als dienstwoning bij Fort Spion. Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van sluis- of brugwachterswoning. In de toegepaste architectuur bestaat mede hierdoor geen uniformiteit; het gebruikte bouw materiaal varieert, maar is gewoonlijk baksteen of hout en ook het aantal bouwlagen verschilt. Ook voor wat betreft de locatie van een wachterwoning zijn geen duidelijke standaarden; sommige fortwachterswoningen liggen binnen de fortgracht, andere daarbuiten - soms zelfs op enige afstand van het fort. De fortwachterswoning van Fort Spion ligt westelijk van het fort, buiten het fortterrein, en dus ten noorden van de om het fort geleide Bloklaan. Boven de langsgevel aan de zuidzijde is in later tijd over nagenoeg de volle breedte een dakkapel aangebracht.

Omschrijving

FORTWACHTERSWONING van Fort Spion van omstreeks 1860 (1880?), gelegen aan de westzijde van het fort, buiten de omgrachting. De fortwachterswoning is een rechthoekig, bakstenen pand van één bouwlaag onder een zadeldak, waarvan de nok ongeveer oost-west loopt. Gesmoorde pannen en sobere, licht geschilderde windveren. In de voorgevel (langsgevel zuidzijde) bevinden zich links een schuifvenster en rechts een toegang met houten deur en bovenlicht. Aan de achterzijde bevindt zich een latere aanbouw onder een plat dak, dat als dakterras in gebruik is en dat toegankelijk via een dakkapel; hieraan vast gebouwd een relatief recent halletje onder lessenaarsdak. De beide kopse gevels bevatten op de begane grond schuiframen met roede verdeling 2 (b) x 3 (h) en op verdiepingsniveau een vrijwel vierkante vensteropening. De meeste kozijnen zijn nog voorzien van duimen van luiken. De gevels, behalve die van de aanbouw, zijn thans wit gepleisterd.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering

De FORTWACHERSWONING van Fort Spion is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing, die gebaseerd is op:

- a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw),
- b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een militaire dienstwoning, vermoedelijk van rond 1860 of rond 1880.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en vanwege de kenmerkende ligging aan de keelzijde van het fort.

* Het onderdeel is representatief omdat het een voorbeeld is van een bij een verdedigingswerk ingerichte fortwachterswoning.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm en bouwkundige detaillering herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 532128

Status rijksmonument
Inschrijving register* 27 september 2013
Kadaster deel/nr 82844/198

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Loosdrecht Wijdemeren Noord-Holland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Oud-Loosdrecht

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Apartement aanduiding Grondperceel
Loosdrecht E 1592

Omschrijving**

Inleiding

BETONBLOK GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G als onderdeel van een accesverdediging met groepsschuilplaatsen, hindernissen en dergelijke. Het exemplaar ligt aan de zuidwestzijde van het fort in de directe nabijheid van een tweetal Groepsschuilplaatsen Type P. In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels waren gering van omvang (gunstig i.v.m. zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. sterkte en afschampen treffers), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij DEMKA) werd gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1,75 m en dikten van 10-17 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 tot W 21-28. Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies deze Gietstalen Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk circa 150) en de Nieuwe Hollandse Waterlinie (circa 80). De gebruikelijke constructie van gewapend beton met één of meer vaste geschutsopeningen was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak bezat. De koepelkazematten werden standaard uitgerust met een zware mitrailleur als bewapening. De schietopening in de koepel vormde een afgeronde, rechthoekige 'wenkbrauw' van omstreeks 10 cm dikte, die enige decimeters buiten de koepel stak en bescherming bood aan het erbinnen opgestelde wapen - een zware mitrailleur of kanon. Zowel het schietgat als de toegang tot de kazemat, die zich in een uitsparing achter de koepel bevond, kon van binnenuit 'gasvrij' worden afgesloten. Gietstalen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Koepelkazematten Type G zijn, behalve bij bestaande accessen, ook meermalen toegepast ter verdediging van 'nieuwe accessen', dat wil zeggen op plaatsen waar nieuwe (auto)wegen of (geëlektrificeerde) spoorwegen waren gepland of gerealiseerd. De frontzijde van de kazematten kon worden voorzien van een aarden dekking en van camouflage. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - deels door ze op te blazen - met het doel ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog vaak alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete Gietstalen Koepelkazematten Type G zeldzaam; ze komen in elk geval nog voor op Fort Vechten. De betonnen constructies waarin ze waren geplaatst, komen vaker voor - maar door opblazen meestal in beschadigde vorm. Dit laatste is ook het geval bij het exemplaar bij Fort Spion.

Omschrijving

BETONBLOK GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G, bestaande uit overblijfselen van een relatief lage, vrijwel vierkante, betonnen kazemat (ca. 7,00 x 6,50 x 3,00 m; b x d x h), met ter hoogte van de erin uitgespaarde ruimte voor de koepel een achterwaarts hellend oppervlak waarop eventuele vijandelijke treffers konden afketsen. Aan de achterzijde is een uitsparing in het betonblok waarlangs de kazemat en de koepel betreden konden worden. Het als onderdeel van het 'complex Fort Spion' exemplaren is opgeblazen en vertoont als gevolg hiervan ernstige betonschade; de koepel is uitgenomen. De kazemat ligt tamelijk goed zichtbaar in het terrein omdat er een vrij schootsveld diende te zijn richting de Bloklaan.

Waardering

Het BETONBLOK GIETSTALEN KOEPELKAZEMAT TYPE G bij Fort Spion is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1936-1940. Het onderdeel is een voorbeeld van een gewapend betonnen kazemat (Type G), thans zonder gietstalen koepel (later verwijderd).

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met twee Groepsschuilplaatsen Type P aan het acces van de Bloklaan.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdediging is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* Het onderdeel is matig gaaf bewaard als gevolg van moedwillige beschadiging in de periode 1940-1945, maar het laat zich als gebouwde onderdeel nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Fort, vesting en -onderdelen